

DÂRÜLFÜNÛN İLAHİYAT SEMPOZYUMU

18-19 Kasım 2009

TEBLİĞLERİ

İSTANBUL 2010

İSLÂM DİNİ TARİHİ İSİMLİ ESERİYLE YUSUF ZİYA YÖRÜKÂN'IN SİYER METODOLOJİSİNE KATKILARI

Mehmet Nadir ÖZDEMİR*

GİRİŞ

Bu çalışmada Yusuf Ziya Yörükân'ın *Hız Muhammed'in Doğumundan Ölümüne Kadar İslâm Dini Tarihi*¹ adlı eserinde siyere ayırdığı bölüm ele alınacaktır.

Yörükân, giriş bölümünde İslâm dini tarihi sahasının geniş olduğunu ve İslâm dini tarihi, siyer bahsi, İslâm akaidi, İslâm'da fikir cereyanları, mezhepler tarihi ve günümüz yaşayan mezheplerin hep aynı ilim sahasının içinde yer aldığını dile getirir. Müellif, "Bu konular üzerinde ilmi araştırmalarda bulunmak bize yalnız Müslümanlığın ne olduğunu, genişliğini ve derinliğini göstermekle kalmaz, bize yeni yeni ufuklar da açar ve daima sorulagelmekte olan şu soruları da cevaplandırır: Müslümanlık ne suretle kurulmuştur? Hangi esaslar üzerine kurulmuş ve ne gibi tahavvüllere uğramış veya istihaleler geçirmiştir? Bu din, insanlığa ve hayata neler vermiş, iman, amel ve ahlâk bakımından insanlar üzerinde ne gibi eserler vücuda getirmiştir? Müslümanlığın bugünkü durumu nedir? Müslümanlık niçin birtakım mezheplere ayrılmıştır? Bu mezheplerin mahiyeti ve bugünkü durumu nedir? Sorularını ilmi bir şekilde incelemek ve nihayet muasır ilim ve felsefe anlayışı ile İslâm esaslarının izahını yapmak ve bu işte bize düşen vazifeyi yerine getirmek, bütün bu ilmi araştırmaların amacını teşkil etmektedir."² demektedir.

1. İslâm öncesi dönemin dinî haritasını çıkarıyor

Yörükân, tüm tarih çalışmalarında ve özellikle de siyer çalışmalarında uygulanmakta olan yöntem gereği önce İslâm öncesi Arabistan'ın ve çevresinin durumunu gözden geçirir. Ancak genellikle siyer yazıcılığında ihmal edilen bir husus olan İslâm öncesinde Arapların inandıkları dinlerin hangi dinler olduğu üzerinde ayrıntılı bir biçimde durarak âdeti bir din haritası çıkarıyor. Bu hususta ayrıntılara girer. Örneğin "doğu sınırlarında bir kısım Araplar İran'ın ateşperestliğini kabul etmişlerdi. Mecusî dini biri hayır kaynağı (Yezdan) nur, diğeri şer kaynağı (Ehremen) zulmet olmak üzere iki mebde kabul eder ki, buna Süna'iyye (İkilik dini) denir..." şeklinde ayrıntılı bilgi vermektedir. Diğer bir din ise Museviliktir. Arabistan'a Hristiyanlıktan önce girmiş, daha ziyade tesir etmiştir. Bilhassa Yemen'de hükümlan olan, Tebabia, Museviliği resmî din olarak kabul etmişti. Hristiyanlık ise bu devirde en harareti mezhep tartışmalarına sahne olmuştu. Resmî bir din olarak Hristiyanlığı kabul eden I. Konstantin'in daha sağlığında teslis akidesine itiraz etmişti... *Yörükân*, Hristiyanlığın teolojik sorunlarını da eserine taşıyarak İslâm öncesi dönemi aydınlatmaya çalışır.³

2. Soyları hakkında bilgi veriyor

Arapların durumlarını da ayrıca ele alan *Yörükân* İslâm öncesi Arap tarihi ile ilgili geniş bilgi veriyor. Gassaniler, Hıreliler, Kindeliler, Himyeriler, Hanifler, Sabiler, Kusay soyu üzerinde genişçe durmaktadır.⁴ Böylece Arapların ensap ilmine verdikleri önemi de bir anlamda dikkatlere sunar.

3. Hadis tenkidi yapıyor

Müellif, Abdumuttalib'in çocuklarından söz ederken Hz. Peygamber'in "Ben iki kurbanın oğlum." şeklindeki hadisinin tenkide muhtaç olduğunu iddia eder. Bununla beraber Abdumuttalib'in o zamanki geleneğe uyararak, erkek evladından en sevgili olanını Kabe'ye kurban edeceğini nezrettiğine ve bunun 100 deve kurban edilmek suretiyle yerine getirildiğine dair rivayetin de tenkide muhtaç olduğunu iddia eder.⁵ *Yörükân* bu yönüyle menkıbeci siyer anlatımına karşı olduğunu da ortaya koyar. Muhammed Hamidullah İslâm Peygamberi isimli araştırmasında bu konuya temas ederek İbn Hişam'a dayandırarak konuyu teyit eder, tenkit etmez.⁶

* Dr. Başöğretmen, Konya/Selçuklu Anadolu İHL

¹ Yusuf Ziya Yörükân, *İslâm Dini Tarihi*, Notlarla yayına hzr. Türkân Turgut, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001.

² *A.g.e.*, s.1

³ *A.g.e.*, s.13-15.

⁴ *A.g.e.*, s.16-31.

⁵ *A.g.e.*, s.31.

⁶ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1991/1412H., I, 33.

4. Duygusal ifadeler kullanıyor

Yörükan doğal olarak siyer müelliflerinin takip ettiği yolu takip ederek, Hz. Muhammed aleyhisselam'ın doğumundan peygamberliğine kadar olan hayatını ele alır. Nebi aleyhisselamın ailesinin yüz seneden beri Kureyş'e başkanlık ettiğini ve Zemzem kuyusunun sahibi olduğunu dile getirir.⁷

Yörükan Kastalanı'nin Mevahibu'l Ledünniye adlı eserini oldukça çok kullanır. Müellif, Hz. Peygamber'in çocukluk hayatını ele alırken tabiatıyla duygusal boyutta ifadeler kullanmaktan geri durmayarak, "Amine'nin hastalanarak Mekke'ye dönmek istemesi, Ebva'da takatının büsbütün kesilmesi sonucu bu zarif ve genç kadın, ciğer paresini çöl ortasında Allah'ın sahabetine terk ederken söylediği müessir şiirleriyle acılarını ebedileştirmiştir. Muhammed aleyhisselam'ın hassas kalbi, hayatın cilvelerine alışmaya daha ana karnında iken başlamış ve altı yaşında çölün ortasında, anasını da ebediyete terk etmek suretiyle derinden yaralanmıştı. Bu hazin manzara ibret verici ve düşündürücüdür."⁸cümlelerini kullanmaktadır.

Yörükan Rahip Bahira Olayı hakkındaki rivayetleri tenkit etmemekte, konuyu aktarıp geçmektedir.⁹Oysa ki *Muhammed Hamidullah*, konuyu *İbn Hişam*'a dayandırarak nakletmekte ama, batılı müsteşriklerden *Casanova*'nın "Dokuz yaşındaki bir çocuğu, hassaten o devirde horlanan Bedeviler arasında görülen bir çocuğu yüz ifadelerinden müstakbel Resulü Hristiyan bir Rahibin tanıyıp çıkarabileceğini sanmak safdillilik olacaktır. Aynı şekilde rahibin sözlerinin dokuz yaşında bir çocuğun ruhunda bu sıfatı benimseyip kabullenme gibi bir ümit ve hırsı filizlenmeyeceğini düşünmek boştur."¹⁰ demek suretiyle kabul etmediğini ortaya koymaktadır.

Yörükan, Hz. Muhammed aleyhisselam'ın Hz. Hatice ile evliliği konusuna değinerek, Hz. Muhammed'in seciyesi üzerinde durmakta, "Arap âdetlerine göre, erkekler müteaddit kadınlarla evlenirdi. Hatice'nin yaşlı olmasına rağmen bunu aklından geçirmemesi, O'nun seciyesini göstermesi bakımından mühimdir"¹¹demektedir. Müellif devam ederek, "Hz. Hatice, Hz. Muhammed aleyhisselam'ın peygamberliğine ilk inananlardan olmasını, bir insanın faziletine ve kalbinin esrarına eşi kadar kimse vâkıf olamayacağına göre, Hz. Hatice'nin bu ateşli imanı, Peygamber'in seciyesi ve samimiyeti için en yüksek bir şahadettir. Bu yüksek kadın, her vesile ile imanının derinliğini ispat etmiş ve bu mefkure uğrunda her fedakarlığa katlanmıştır."¹²şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.

5. Rivayetleri Kur'an'a arz ediyor

Yörükan, Peygamberlik devrinin başlangıcı ile ilgili ayrıntılı bilgiler verir. Siyer rivayetlerini Kur'an'a arz eder. Şöyle der: "Kur'an'da Hz. Peygamber'in bilhassa yüksek azimli bir peygamber olduğu açıklanmış bulunduğu ve bütün söz ve işlerinin vahiyle olduğu bildirildiğine göre, bu rivayetleri İslâm'ın ruhu ile bağdaştırmak işi mühimdir."¹³şeklindeki ifadeleri bize Siyer ilminin Kur'an'dan bağımsız ele alınamayacağı göstermektedir.

6. Sebeb-i Nüzule temas ediyor

Yörükan siyer rivayetlerini incelerken tefsirlerden yararlanıyor. Örneğin Zemaşşeri *Keşşaf*'ta Alak suresinin tefsirine başlarken, İbn Abbas ve Mücahid'den naklen, bu surenin ilk nazil olan sure (yalnız baş tarafındaki altı ayet değil, tamamı) olduğunu kaydetmekle beraber, müfessirlerin çoğunun ilk nazil olan surenin Fatıha olduğu, ondan sonra Kalem suresinin nazil olduğu üzerinde birleştirdiklerini kaydeder" diye naklediyor. *Sa'lebî* tefsirinde, *İbn Ebi Şeybe*'nin Musannefinde, *Beyhakî*'nin Delailun Nübüvve'sinde, *Ebu Meyser* *Amr İbn Şurabîl*'den rivayet edilen hadiste ilk evvel Fatıha suresinin nazil olduğu bildirilmiştir.¹⁴ Yani müellif disiplinlerarası bir yaklaşımla konuyu ele alıyor. Kanaatimizce bu, onun sadece bir tarihçi değil, bir sosyal bilimci de olduğunu ortaya koymaktadır.

7. Peygamberliğin başlangıcına ve vahyin keyfiyetine önemle ve özenle vurgu yapıyor

Yörükan, bi'set başlangıcını ve vahyin keyfiyetini eserinde ayrıntılı olarak ele almakla siyerin daha doğru anlaşılmasına önemli katkılar sağlamıştır. Bu bağlamda müellif vahiy çeşitlerini ele alarak Kelam ilminin verilerinden de yararlanmıştır. Müellif, vahyin "Rüyayı Sadıka", uyanık iken melek vasıtasıyla ve vasıtasız vahiy olduğunu dile

⁷ A.g.e, s.35.

⁸ A.g.e, s.37.

⁹ A.g.e, s.38.

¹⁰ Muhammed Hamidullah, a.g.e, I, s.47.

¹¹ A.g.e, s.40.

¹² A.g.e, s.41.

¹³ A.g.e, s.47.

¹⁴ A.g.e, s.48.

getirmektedir. *Yörükân* vahyin nüzulünün yukarıdan aşağıya inmesi demek olmadığını, Allah'ın kelamının vasıta ile veya vasıtasız olarak Hz. Peygamber'in kalbine gelmesi demek olduğunu kaydediyor.¹⁵

8. Müsteşriklerin iddialarına cevap veriyor

Müellif vahiy süreci ile ilgili müsteşriklerin iddialarına ciddi cevaplar vermektedir. Örneğin vahyin gelişini *Dr. Dozy'nin* isteri, *Sprenger'in* tasavvuf, *L. Caetani'nin* ise kâhinlerde olduğu gibi cin ve şeytan işi nazariyeleriyle açıklamaya çalışmasını reddederek, bütün bu izahların Hz. İsa'nın ahvaline, Yuhanna'nın vahyine ve kısmen Benî İsrail kâhinlerinin hallerine dair bildikleriyle mukayese suretiyle yapılmıştır.¹⁶ Ardından müellif Mukaddes kitapların hemen her babında şu ifadelerle rastlanmaktadır: "Rab, Musa'ya dedi ki: ..." veya O'na Rabbin meleği çalı içinde ateş aleviyle göründü. (Huruc, Bab 3), "Yahova duman halinde kâhinlerin çadırına indi: "Davud, büyük kâhin Natan Peygamber'den Yahova'nın emrini istedi." Rabbü'l cünud böyle buyurdu", "Rabbin kelamı gelip dedi ki ve ..."

İncil'de ise, İsa, Allah'ın ruhunu güvercin gibi inerek gelmekte gördü: "Allah'ın melekütü veya semaların melekleri veya İsa, Ruh'u'l Kuds ile memlü olarak, tabirleri sık sık geçer. Bir çok yerinde İsa'nın cinlerle ülfet ettiği, Mecid'li Meryem'den cinler çıkardığı yazılıdır. Ruh, Melek ve vahiy akidesini perçinleyen bu vesikalar dururken ve bunlar imanla ve hüsnüniyetle kabul edilmiş iken, Hz. Muhammed'e gelen vahyi hastalıkla, sihirbazlıkla izaha kalkmak yersizdir. Halbuki Hz. Muhammed, peygamberlik ve vahiy vakalarında gerçeklikten ayrılmamış ve ileri gitmemiştir. Akıl ve dirayeti, bütün eserleriyle ve başarılarıyla sabit iken, O'na hasta demek, bütün ömrü boyunca işleri ve sözleriyle dürüstlüğü ve asilliği tahakkuk etmişken, O'na cin ve sihir isnat etmek hafiflik olur. Bir zatı müşahade altına almadan ona hastalık teşhisi konulamaz. Hz. Muhammed'in tarihinin tetkiki ise müsbet netice vermektedir; keza saralılık halleriyle dinî hissiyat arasında bir münasebet de gösterilemez. İlk zamanlarda Kureyş müşrikleri de, husumet hisleri altında O'na bu gibi iftiralarda bulunmuşlardı; lakin sonra hakikat gözlerinin önünde güneş gibi görününce, bütün o müfteriler ve düşmanlık yapanlar, Muhammed aleyhisselam'ın irşat ettiği yolu, bütün kalpleriyle kabul ve takip etmişlerdir.

Mösyö Caetani, "Muhammed, Allah'ın Rasulü olarak ortaya çıkmamış, bu mefhuma, senelerce fikirlerini yaydıktan sonra varmıştır. Bu fikre vardıldıktan sonra ise artık Müslümanlıkta önemi haiz olan Allah değil, Muhammed aleyhisselam olmuştur." diyor. Halbuki bu yazar, "Kum feenzir" hitabının ilk nazil olan ayet olduğunu kabul ediyor ve Müzzemmil suresinde, "İnna erselna ileyküm resulen" denildiğinden zühul ediyor. Bundan başka Hz. Muhammed hiçbir zaman Allah'lık rolüne kalkmamış ve kendi şahsına asla kıymet vermemiştir. O'nun en ziyade iftihar ettiği şey, Allah'ın kulu oluşudur; bütün Kur'an bunun şahididir. *Caetani*'yi bu yanlış görüşlere sevkeden şey, Allah'ın kulu oluşudur; bütün Kur'an bunun şahididir. *Caetani*'yi bu yanlış görüşlere sevkeden şey, yaşadığı muhitin tesirlerinden kurtulamayışı, Kur'an'ı İncil'e Muhammed'i İsa'ya, Müslümanlığı Hristiyanlığa benzetmek isteyişidir. Bu arzusu kitabının her satırında kendini göstermektedir.¹⁷ *Yörükân* müsteşriklere de cevap vererek eserinin geniş bir kitlenin ihtiyaçlarına cevap vermesini sağlamıştır.

Müellif, İslâm davetinin merhalelerini tek tek ele almaktadır. İlk dönemde yaşanan olayları incelerken ayetlerin sebebi nüzulüne de temas ediyor. Örneğin Nadr b. Haris, Hz. Peygamber alenen Kur'an okumaya başladığı zaman, yanına gelip, Benî İsrail hikayeleri nakleder, Kur'an'ın işitilmesine mani olmaya çalışırdı. Gülünç hikayeler satanlardan biriydi. (Lokman 6) ayeti bunun hakkında nazil oldu. Umeyye b. Halef, herkesi gözü kaşıyla alaya alan bir adamdı. Hakkında Hümeze suresi nazil oldu. As b. Vail bir gün arkadaşlarının kiminle konuşuyordun sorusuna "O ebterle konuşuyordu." demesi üzerine Kevser suresi nazil oldu."¹⁸ diye naklediyor.

9. Temel kaynaklara sıkça atıfta bulunuyor

Yörükân, İslâm tarihinin temel kaynaklarını ustalıkla kullanır. Cafer b. Ebi Talib'in Necaşi'ye İslâm'ı tanıtan konuşmasını *İbn Hişam*'ın es-Siretü'n Nebeviyye'sinden aktarması buna bir örnektir.¹⁹

Yörükân garanik meselesi üzerinde de durur. Temel tarih kaynaklarını kullanarak konuyu ele alan müellif, garanik meselesinin İslâm ile telif edilir bir tarafı olmadığını, bu husustaki rivayetlerin hadis tenkitçileri tarafından da reddedildiğini, eski müfessirlerin ise bu hâdis hakkında hiçbir şey nakletmediklerini ifade eder. Bu durum tenkit nazarıyla ele alınacak olursa, bu devirde Hz. Peygamber'in Necm suresini Kabe'de baştan sona kadar, müşriklerin huzurunda okumuş olması kabul edilemeyeceği gibi, böyle bir uzlaşma için bir çok vaadler mevcut iken, bu

¹⁵ *Age*, s. 54.

¹⁶ *Age*, s. 54.

¹⁷ *Age*, s. 54, 55, 56.

¹⁸ *Age*, s. 68, 69.

¹⁹ *Age*, s. 71.

sefer, Hz.Muhammed'in kendiliğinden garanik olayını çıkarmış olması da izah edilemez.Kendisini, riyaset, servet gibi şeyler teklif edildiği zaman reddeden bir kimsenin, şimdi mücadele mevzuunun esasını ortadan kaldıracak bir anlaşma yapmasına imkan da tasavvur edilemez.Bizzat Necm suresinin sıyak ve sibakı da buna müsait değildir.O'nun söylediği sözler, kendi arzusuna göre söylenmiş de değildir.Bu söyledikleri ancak kendisine Allah tarafından ilk edilmiş vahiylerdir ki, bunlar ruhanî kuvveleri en yüksek derecede bulunan aklı ve reyi kemâle ermiş olup sıdk ve istikamet sahibi olan Cebrail tarafından kendisine öğretilmiştir...."²⁰ demektedir.Böylece müellif naklî ve aklı izahlarla müsteşriklerin üzerinde ileri-geri konuştukları bir konuyu bertaraf etmiştir.

Yörükan eserinde yeri geldiğinde ayet meallerini bütünüyle vermektedir.Hz.Ömer'in hidayete ermesine konu olan Taha suresinin ilk ayetlerini vermesi buna örnektir.²¹

Bi'setin başlangıcından itibaren olayları belirli yıllar arası olarak, önemli kırılma noktalarını dikkate alarak ele alması hem klasik İslâm tarihi eserlerinin yöntemine uyduğunu hem de yıl yıl ele almayarak da yeni bir anlayış ortaya koyduğunu göstermektedir.

Yörükan, Ebu Talib'in ehl-i sünnet alimlerinin ittifakı üzerine Müslüman olmadığını dile getirir.Müellif bu noktadan alarak küfrün çeşitlerine girer.Ebu Talib'in "Küfr-ü inadî ile yani kalp ile ve dil ile hakkı tasdik ettiği halde Müslüman oldum," demeyerek onun Müslüman olmadığına kanaat eder.Bunu da "derler"biçiminde nakle-der.

Taife gidişini Buhari ve Müslim'den Hz.Ayşe hadisine dayandırarak anlatır. Hz.Ayşe, "Ya Rasulallah, Uhud gazasındaki musibetli gününden daha fenasını gördün mü?O gün akrabandan birkaç kişi öldü ve senin dışın kırılmıştı. Hz.Peygamber Akabe günü çektiğim elem ondan ziyadedir.Abdi Kılâb'a İslâm dinini bildirmeye gitmiş-tim, beni taşladılar. Ayaklarımdan kan akmaya başladı, takatım kesilmişti. "Karn-ı Sealib" denilen yere gelinceye kadar kendime geledim.O gün sövülüp sayılmadan başka bir şey işitmedim, oturdum, üzüldüm, fakat yine onlara, belki evlatlarından hakkı tanıyanlar çıkar diye dua ettim."cevabını vermişti.²²

Yörükan bu dönemin çok önemli olaylarından Miracdan da genişçe söz eder.O, miracın rüyada değil, gerçek hayatta cereyan ettiğini önemle savunur.²³Müellif dahası kendi döneminin pozitivist anlayışlarını aşarak Hz.Peygamber'in bizzat şahsiyetinin bir mucize olduğunu, yetiştirdiği neslin birer mucize olduğunu, kendine nazil olan Kur'an'ın bir mucize olduğunu ifade etmekten geri durmaz.²⁴Rasulullah'ın ashabına yaptığı duaların harika bir biçimde kabul olması da birer ayettir.

Mirac rivayetlerini ele alırken mantıkî bir yol takip eden müellif, namazların beş vakit oluşu hakkındaki rivayetlerin bu olayı rüya alemi ile izaha müsait olmadığını ortaya koyar. Aynı zamanda bu anlayış, İslâm ruhuna ve Hz.Peygamber'in gidişine de uymamaktadır."²⁵ demektedir.

10. Sosyal olaylara temas ediyor

Müellif Medine döneminin ilk iki yılını ele alırken ayrıntılı bir biçimde ele alıyor.Konuları işlerken sadece siyasi gelişmeleri değil, sosyal olayları da içine alacak şekilde bilgi veriyor.Yeri geldikçe Hz.Peygamber'den gelen hutbe ve hadisleri de aynen aktararak anlatıyor.²⁶Ayrıca kardeşlik anlaşmasının Mekke dönemine dayandığını ortaya koyuyor.²⁷ Kaynakların el verdiği ölçüde rakamsal bilgiler de veriyor.Örneğin Medine'ye 150 ailenin hicret ettiğini, Medine'de kardeş yapılan 45 kişinin adlarının yazılı olduğunu naklediyor.²⁸Ancak müellif çoğu zaman dipnotları kullanmamış, kaynaklar demek suretiyle de bazen isimlerini belirtmemiştir.

Sosyal tarihçiliğin bir gereği olarak gazvelerle birlikte ailevi, sosyal olayları da eş zamanlı olarak aktarıyor.Örneğin Sevik seferinin dönüşünde Hz.Peygamber'in Hz.Ali ile Hz.Fatıma'nın düğünlerini yapması gibi. Bu

²⁰ A.g.e,s.71,72.

²¹ A.g.e,s.75.

²² A.g.e,s.80.

²³ A.g.e,s.90.

²⁴ A.g.e,s.87.

²⁵ A.g.e,s.90.

²⁶ A.g.e,s.108-122.

²⁷ A.g.e,s.123.

²⁸ A.g.e,s.125.

arada aile müessesesi ile ilgili temel kavramların tanımını da yapar. Örneğin aile, iyal, nikâh, akd, velime, zıfâf, cihaz, zevc, tezviç, tezevvüc, hıtb e gibi.²⁹

11. Hikmet ve Maslahatlara temas ediyor

Müellif kronolojiden de yararlanarak hikmet ve maslahatlar üzerinde durmaktadır..Hz.Ayşe'nin Hz.Peygamber ile evlilik yaşının 18 olduğunu ifade eder.Bu konuda müsteşriklerin iddialarına girmez.³⁰Evliliklerdeki mehirlerin neler olduğunu da nakleder.³¹Müellif siyer kitaplarında yer almayan "Hikmet ve Maslahatlar" adlı bir bölüm açmıştır.

Müellif bazı kaynakları metin içinde belirtiyor.Müellif ifk olayı bağlamında Hz.Ayşe ile Hz.Ali arasında kesinlikle bir mücadelenin olmadığını vurgular.³²Beni Kaynuka gazvesini ayrı bir başlık altında değil dahilî savunmalar başlığı altında ele alır.³³Zeynep bnt.Cahş ile evliliğine ayrı bir başlık açar. "Mü'minlerin anneleri" diye de ayrı bir başlık açar. Müellif Hz.Peygamber'in çok evliliğine sosyal ve mantıkî açıdan yaklaşarak cevap vermektedir.³⁴Yahudilerle ilgili konularda Tevrat'tan savaşıla ilgili pasajlar getiriyor.³⁵

Örneğin müellif, Yahudilerin maslahatların icaplarını ve tekâmülün aşamalarını asla anlamadıklarına işaret ederek şu aktarımda bulunmaktadır: "Bir gün Hz.Peygamber'e, Ya Muhammed, biz size katılmak istesek katılamayız. Çünkü bizim sözümüz milletimize geçmez, ama Müslümanların hepsi seni dinlerler, o halde siz bize katılın, birlikte Yahudi olalım, siz de hidayet bulursunuz"dediler.Kur'an'da Yahudilerin bu teklifine işaretler vardır:Ayette şöyle buyrulmaktadır: "Yahudiler ve Nasranîler, onların millete tabi olmadıkça senden hoşnut olmazlar.Onlara de ki, Hidayet ancak Allah'ın hidayet yoludur.Sen hakikat ilmüne sahip olduktan sonra onların arzularına uyamazsın, uyarsan Allah'ın huzurunda kendine sahip ve yardımcı bulamazsın"(Bakara, 120)Diğer ayette: "Onlar, Yahudi veya Nasranî olun ki, hidayet bulasınız, dediler. Onlara de ki, İbrahim'in Hanif dini daha üstündür, zira o hiçbir zaman müşriklerden olmadı." (Bakara, 135) *Yörükân*, burada Yahudilerin böyle bir zihniyet içinde ve bu derece gaflette olduklarını ortaya koyuyor.

12. Fıkhi konulara temas ediyor

Müellif altıncı hicret yılı başlığı altındaki bu yıla "İstisnas(ürkekliğin gitmesi)yılı adı verildiğini ifade ediyor. Hudeybiye'yi ve Rıdvan bey'atını ayrıntılarıyla açıklayarak bu olayın hikmetleri, sonuçları ve yansımaları üzerinde durmaktadır.*Yörükân*, seçme hakkının devletler hukukuna İslâm ile birlikte girdiğini tahlil etmektedir.³⁶

Pek çok fıkhi konunun bu olayla ortaya çıktığını ve vuzuha kavuştuğunu vurgular. Örneğin, büyükbaş hayvanların yedi kişi tarafından kesilmesi, hac ve namaza ait meseleler, kullanılmış suyun temiz, fakat temizleyici olmadığı vb.³⁷Namazın önemini genişçe ele alıyor.³⁸*Yörükân* sosyo-psikolojik âmillere değinmeyi de ihmal etmez. İslâm öncesi geleneklerle İslâmî uygulamaları karşılaştırıyor.Örneğin Hz.Peygamber'in Yahudilerin tuttuğu Aşure orucunu Müslümanların tutmaya daha layık olduklarını ifade ederek tutması.³⁹

Örneğin ibadetlerin bir tedricilikten geçerek önce iki rekât olan farzların dörde çıktığını;ezanın meşruiyetinin oluşumu, ihtiyacı tatmin gayesi ve maslahata uymak fikrine dayanır" demektedir.⁴⁰Müellif ibadetlerin tedriciliğinden söz ederken, ayrıca hicretin ilk iki yılında farz kılınan tüm ibadetleri tek tek başlıklar halinde hikmet ve maslahatlarını da dikkate alarak işlemektedir.⁴¹Ardından savunma tedbirleri diyerek gazvelere girmektedir.Gazveleri işlerken ayet meallerini aktarır.

²⁹ A.g.e,s.169.

³⁰ A.g.e,s.169,170.

³¹ A.g.e,s.171.

³² A.g.e,s.211.

³³ A.g.e,s.172.

³⁴ A.g.e,s.220.

³⁵ A.g.e,s.237,238.

³⁶ A.g.e,s.266.

³⁷ A.g.e,s.266,267.

³⁸ A.g.e,s.135-140.

³⁹ A.g.e,s.142.

⁴⁰ A.g.e,s.141.

⁴¹ A.g.e,s.132-151.

Ayrıca müellif, Hudeybiye, “Sünnetin icmâdan üstün olduğunu zira ashâbın muhalefetine rağmen Rasulullah’ın bu anlaşmayı yaptığını ortaya koymaktadır” tesbitinde bulunuyor. Hayber savaşı ve sonuçları üzerinde de genişçe duruyor. Hayberdeki dinî meseleleri de tek tek ele alan müellif, bunlardan çıkarılan fıkhi hükümlere de temas etmiştir.⁴² Ayrıca Hayber’den sonra kardeşlik verasetinin sona erdiğini vurguluyor.⁴³ Her konudan sonra müsteşriklerin iddialarına cevaplar veriliyor.

Müellif, esas itibarıyla hem akademisyenlere hem de halka hitap ediyor. Olaylardan çıkarılacak önemli dersleri kaydediyor. “Hayber, harp ve tebaa hukukunun kurulması için yapılmıştır.”⁴⁴ “Köleliğin mahiyetinin değiştiğini ve yalnız savaşlarda, vücutlarının ortadan kalkması zarurî olan kimseler hakkında ve onların hayatlarını kurtarmak pahasına meşruiyet kazanmış, bununla beraber de ilk fırsatta azat edilmeleri için vesileler hazırlamıştır.” demektedir.⁴⁵

Yedinci yıl olaylarından kısaca bahsettikten sonra sekizinci yıl olaylarına temas ediyor. Müellif Mute savaşını işlerken Rum kaynaklarından da yararlanıyor. Uyarı ve ibretlere, önemli anekdotlara yer veriyor. Örneğin bir sahâbenin kendisine selam veren birisini öldürmesi, Rasulullah’ın onu sorgulaması, onun Rasulullah’tan dua istemesi, Allah Rasulünün burada hem Allah hakkı, hem de kul hakkı olduğunu beyan etmesi. Muhallim’in bir hafta içinde kahrından vefat etmesi⁴⁶ gibi. Naklî ve aklî izahlara yer veriyor.⁴⁷

Dokuzuncu hicrî yıl olayları ele alınırken sosyal konulara giriliyor. Bu bağlamda evliliğin dört ile sınırlandırıldığını görüyoruz.⁴⁸ Onuncu yıl olaylarında Veda haccı hazırlıkları ve yansımalarına yer veriliyor.⁴⁹ Heyetlerin gelişlerinden ve Hz.Peygamber aleyhisselâm’ın yüce ahlakından kesitler naklediyor.⁵⁰

13. *Siyer çalışmalarında pek yer verilmeyen bir bölüm: Hz.Peygamberin Biraktığı Miras*

Siyer çalışmalarında pek yer almayan bu bölümde Rasulullah’ın maddî ve daha çok da manevî mirası üzerinde duruluyor.⁵¹

Müellif vakaların üzerinde ve bu vakaların sebep ve neticeleri ve temin ettiği fevaid ve ahkam üzerinde durmayıp da tarihleri üzerinde durmanın doğru bir yol olmadığını vurguluyor. Zira o dönemde yıllar hususî adlarla; tarihler büyük vakalarla tesbit edilir; aylar ve günlerle yazılmazdı. Bu yüzden bu vakalarda ölçü ay ve gün değil, vakalar arasındır. Bu nokta gözden kaçırılmamalıdır. Hiçbir zaman tarihlerin çarpışmasından hadiselerin tekdizi gerekmez.

Bazı büyük olayların izahında ayrıntı farkının bulunması, olayın aslında reddini icap ettirmez. İran’a sefirlik vazifesiyle giden Abdullah b. Huzafe’nin Medayin’e giderek Sasanilerden Hüsrev Perviz’e mektubunu bizzat verdiğini siyer ve tarih kaynakları kaydettiği halde *Buhârî*, “Abdullah bu mektubu Bahreyn hakimine verdi ve onun vasıtası ile Hüsrev’e gönderildi.” demektedir.

14. *Kadim bir tartışma olan Hz.Peygamber’in halife tayin etmemesinin hikmetleri üzerinde duruyor*

Müellif, Suyutî’nin *Taribu’l Hulefa*’sının mukaddimesinde yer alan bir hadisi naklediyor: Buna göre, “Ya Rasulullah, bize bir halife tayin etmez misin?” diyorlar. Hayır, eğer tayin edersem halifeme isyan ettiğiniz takdirde size azap olunur.” cevabını veriyor. Aynı şekilde Hz.Ali’ye Kufe’de bir gün “Bize bir halife tayin etmez misiniz?” demişler, şu cevabı vermiş: “Peygamber halife tayin etmedi ki ben edeyim, Peygamberden sonra millet toplanıp hayırlısını seçtikleri gibi, siz de benden sonra toplanır hayırlısını seçersiniz.” diye cevap veriyor.

SONUÇ

⁴² A.g.e,s.285-287.

⁴³ A.g.e,s.291.

⁴⁴ A.g.e,s.279.

⁴⁵ A.g.e,s.281.

⁴⁶ A.g.e,s.339.

⁴⁷ A.g.e,s.342.

⁴⁸ A.g.e,s.374.

⁴⁹ A.g.e,s.412.

⁵⁰ A.g.e,s.412-443.

⁵¹ A.g.e,s.447-454.

Yörükân, İslâm'ı;1-En son din, 2-Akılla bağdaşarak yürüyen, 3-Din açıklayıcısının hayatında tamamlanmış olması, 4-İslâm Peygamberinin hayatının tarihen tamamıyla malum olması, 5-Dinî esasların bizzat din koyucu tarafından izah edilmiş olması, 6-Bu hususta büyük bir şahit olarak, asla tahrife uğramadan Kur'an'ın mahfuz bulunması gibi yüksek özelliklerle nitelendirmektedir.⁵²

Yöntem bakımından *Yörükân*, İslâm'ın ilahî vahyi ile Arap kabilelerinin eski geleneklerini ve bölgenin sosyal durumunu birbirinden ayırmak gerektiğini vurgular. Bölgeyi kavramak için dinler tarihinden yararlanmanın gereğini vurgulayarak Yahudiler Arabistan'da melce' ararken, buraya büyük hahamlarının, resimleri ve Allah'a ortak koştukları İsrailî peygamberlerin heykelleriyle gelmişlerdi. Hristiyanlık ise ruhbanıyetiyle, teslisi ile ve vicdanlar üzerindeki mutlak, istibdadıyla Arabistan'a sığınmış, fakat Bizans ve Roma kiliselerine ve muhalefette bulunan Nesturiler ve Yahudiler, kendi aralarında üreyen değişik kollarla buralarda da birbirlerine düşmüşlerdir.⁵³

Yörükân, "Müslümanlıkta fikir cereyanlarının ve mezhep ihtilaflarının başta gelen hakikî sebepleri, Müslümanlığın fikirlere ve vicdanlara tam bir hürriyet ve tam bir istiklâl vermiş olması, ilim ve felsefe kültürüne, akıl yoluna ve ictihada azamî yetki ve kıymet vermiş bulunması esaslarıyla izah edilebilir. Bu iki esasa, Müslümanlığın geniş ve kolaylaştırıcı bir din olması ve onun sosyal bünyeye kıymet verme esaslarını da ilave edebiliriz"⁵⁴ demektedir.

Yörükân, "Yunan felsefesinin İslâm ilahiyatına tesirleri beklenilen feyzi vermedi, çünkü bu prensiplerin biri veya birkaçı yıkılınca diğerlerine tesir edebilirdi, bundan başka Aristo sisteminin hakimiyeti altında zihinler durgunlaşarak bu devre kadar gittikçe tekâmül eden ilim ve fikir hareketi, yerinde sayan bir sistem halinde, skolastik bir çerçeveye bürünmüş oldu. Bu suretle medrese zihniyeti dediğimiz, belirli bir mantık ve mahdut bir felsefe anlayışı içinde mahsur kalarak bir uyusukluk devri meydana geldi"⁵⁵ demek suretiyle kendi dönemindeki anlayışın aksine Yunan felsefesinin zararlarını ortaya koymaktadır.

Yörükân, bu çalışmasını ders notları olarak hazırladığından dipnota fazla yer vermemiştir. Ayrıca müellif siyer müelliflerinin önemle üzerinde durdukları Rahip Bahira olayı üzerinde durmaz. Sadece birkaç cümle ile değinerek geçer. Buna mukabil miracın fizikî olduğu üzerinde durur. *Yörükân*, tarihi olayları tasvir etmek suretiyle değil, tahlil ederek ele almıştır.

Yörükân, bugün her türlü endişeden, ihtilaflardan ve mezhep kavgalarından uzak olarak, sırf ilmi bir anlayışla ve Kur'an'ın geniş, kolaylaştırıcı ve zamana bağlı olmayan müsamahacı ruhunun feyziyle, ifratçıları da, tefritçileri de birleştirecek cömert ve doğru bir yol üzerinde, itidal ile, iman ile birleştirici ve ahlakçı bir prensip benimsyerek yürümek zorundayız. Yeni ilahiyatın vechesi bu olmak lazımdır. İlahiyatçıların genç temsilcileri, yeni nesil, böyle ağır bir vazife ile karşı karşıyadır. Buradaki ilim yolculuğumuzda, bu ruh ve bu amaç, daima göz önünde bulundurulacaktır.⁵⁶

⁵² Yusuf Ziya Yörükân, *Ag.e.s.1,2*

⁵³ *Ag.e.s.3.*

⁵⁴ *Ag.e.s.5.*

⁵⁵ *Ag.e.s.7.*

⁵⁶ *Ag.e.s.10.*